

УДК [821.162.4:821.161.2].091"19/20"

SLOVENSKO-UKRAJINSKÉ LITERÁRNE VZŤAHY NA PRELOME STOROČÍ

Jaroslav DŽOGANÍK, Svitlana PACHOMOVÁ

*Ужгородський національний університет
кафедра словацької філології
вул. Університетська, 14, 88000, Ужгород, Україна
тел. (0038 0312) 64 37 45
e-mail: jdzoganik@gmail.com; sveta.pakhomova@gmail.com*

Príspevok je venovaný rozvoju slovensko-ukrajinských literárnych vzťahov na prelome 20. a 21. storočia. Hodnotí sa v ňom stav prekladateľskej činnosti v oblasti umeleckej literatúry, analyzuje sa práca vydavateľstiev, podáva sa prehľad medzinárodných vedeckých konferencií a odborných publikácií. Pozornosť autorov sa sústreďuje na analýzu konkrétnych výsledkov, ktoré sa dotýkajú predovšetkým prešovsko-uzhorodského kultúrneho prostredia.

Kľúčové slová: slovensko-ukrajinské literárne vzťahy, umelecký preklad, 20.–21. storočie, ukrajinská literatúra na Slovensku.

Стаття присвячена розвитку словацько-українських літературних взаємин на зламі ХХ–ХХІ ст. У ній дано оцінку стану перекладацької діяльності у сфері художньої літератури, проаналізовано роботу видавництва, зроблено огляд міжнародних наукових конференцій та наукових видань. Увагу авторів зосереджено на аналізі конкретних здобутків, що стосуються передусім прямицько-ужгородського культурного середовища.

Ключові слова: словацько-українські літературні взаємини, художній переклад, ХХ–ХХІ століття, українська література Словаччини.

Vychádzajúc zo vzácnosti okamihu a výnimočnosti situácie, v ktorej tento zborník vzniká (osemdesiatiny profesora Volodymyra Motorného), vypožičali sme si pomenovanie nášho príspevku (pomocou parafrázy a užšieho významového rámca) z nedávneho podujatia, ktorým si Lvovskí kolegovia pripomenuli 15. výročie slovakistiky na Lvovskej národnej univerzite Ivana Franka¹. Meno vzácného jubilanta je s ňou neodmysliteľne späté aspoň tak silno, ako s rozvojom ukrajinsko-slovenských kultúrnych a literárnych vzťahov posledného polstoročia.

Ak prijmeme za východiskový obligátny pohľad na literárne vzťahy, napríklad ten, že ide o dispozíciu literatúr zabezpečovať príjem originálu cez preklad a výpožičky, o vzájomné pôsobenie stimulované žánrovo-štylovými vplyvmi, migráciou sujetov a vzájomne pôsobiacimi ústretovými prúdmi, ktoré vedú k obohateniu písomnosti ako otvoreného umeleckého systému [12: 45], nesporne nájdeme veľa produktívnych väzieb medzi literatúrou slovenskou a ukrajinskou. Ide totiž o dva kontaktné kultúrno-spoločenské fenomény, ktoré sa už niekoľko storočí vzájomne – synchrónne i diachrónne – pozorujú, invenčne dopĺňajú, hodnotovo stimulujú².

¹ Ide o konferenciu Slovakistika na prelome storočí, ktorá sa konala v dňoch 15.–17. októbra 2008 na pôde Katedry slovanských jazykov ENU I. Franka.

² Pozri napr. [17, 18, 1, 23, 25, 3].

Rozhliadajúc sa po súčasných slovensko-ukrajinských literárnych vzťahoch nemožno nezájsť do roku 1989, pretože práve vtedy sa udiali dynamické spoločenské premeny radikálne meniace spoločenské, politické, ekonomické i kultúrne podmienky života, diametrálne odlišné od schém socialistických čias. Zo dňa na deň prestali platiť pravidlá inštitucionálnych vzťahov, aj keď, celkom prirodzene a objektívne, objavujú sa inerciálne činy v podobe spoločných – koncepcie premyslených a reprezentatívnych – vydaní. Ide najmä o antológie vydané spoločnými užhorodsko-prešovskými silami³, ktoré po tomto chvályhodnom vzopätí začali prudko ochabovať – až do takej miery, že v polovici deväťdesiatych rokov môžeme hovoriť len o individuálnych činoch jednotlivcov na oboch stranách spoločnej hranice. Nikdy ich však nebolo tak málo, aby nás to oprávňovalo hovoriť o zániku vzájomnej medziliterárnej komunikácie. Pozitívne je, že výmena umeleckých a kultúrnych hodnôt dokázala prejsť zo svojej latentnej dispozície do definitívneho potvrdenia plnohodnotnej spolupráce.

Prirodzene, v príspevku si nedávame za cieľ obsiahnuť všetky jednotlivosti (články, knihy, stretnutia, podujatia a pod.), obmedzíme sa na tie deje a činy, ktoré bolo možné “nebibliograficky” zaznamenať – vedecké, vydateľské, reprezentačné, publikačné a iné. Narážame pri tom na problémy v ich nedostatočnej syntetickej fixácii, pretože ani na Slovensku, ani na Ukrajine niet jedinej monografie, ktorá by sa tejto oblasti exkluzívne venovala. Vari preto tak “osviežujúco” pôsobí najnovšia kniha Ivana Jackanina *Dialóg literatúr* (2008), v ktorej autor hodnotí ukrajinsko-slovenské a ukrajinsko-české kultúrne vzťahy od ševčenkovských čias po súčasnosť. Objektívne kriticky, ale výsostne v súlade s vlastným videním a cínením sleduje autenticitu umeleckého originálu a adekvátnosť jeho prekladu, objavne odkrýva veci doteraz nepovšimnuté, nehodnotené. I. Jackanin za cudzí nepovažuje ani český literárny priestor, pozitívnu črtou knihy je predstavenie ukrajinských autorov českému čitateľovi a zároveň immanentná polemika s tým, ako je táto literatúra predstavená na Slovensku. O mnohom vypovedá výpočet mien prekladaných ukrajinských autorov: T. Ševčenko, I. Franko, J. Malaňuk, V. Vynnyčenko, M. Chvyľovyj, B. Lepkyj, H. Kosynka, A. Ľubčenko, B. Ihor-Antonyč, B. Antonenko-Davydovyč, V. Stus, O. Zabužko, J. Andruchovyč, P. Miďanka a iní.

Jackaninova práca je miestami oprávnenou kritikou tendencií k módnosti a dobovej exkluzívnosti výberu originálneho umeleckého objektu: podľa neho má preklad niesť vierohodné posolstvo o inonárodnej kultúre a duchovnosti, vyjadrovať kultúrne odlišnosti, literárne špecifiká aj univerzálne hodnoty. Výstižne to pomenoval v recenzii českého *Slovníka ruských, ukrajinských a běloruských spisovatelů*, kde si všima, že súčasnú ukrajinskú poéziu 80.–90. rokov 20. st. v slovníku reprezentujú Jurij Andruchovyč, heslo BU-BA-BU (literárne zoskupenie), Olexsandr Irvanec, Viktor Neborak, skupina Nova deheneracija (Ivan Andrusiak, Stepan Prociuk, Ivan Cyperďuk) [30: 31]. Vzápätí sugestívne pokračuje: “Якщо у словнику широко представлена генерація “шістдесятників”, то створюється враження, що після них в українській поезії настала явна прогалина. А деж поділися поети 70-х років? Наприклад, В. Голубородько, М. Воробйов, В. Кордун та інші. Є правдою, що суспільно-політична обстановка, зокрема у 70-ті роки, була несприятливою для творчих уподобань згадуваної генерації поетів. Також створюється враження, ніби в сучасній українській прозі, крім імен Ю. Андрухович та О. Забужко, немає імен і творів, які входили б у читацьку свідомість”.

Ivan Jackanin vo svojom dialógu s literatúrami presviedča, že napriek množstvu mien sa bezpečne orientuje v stredoeurópskom kultúrnom prostredí, ovláda procesy prebiehajúce v národných organizmoch i v nadnárodnej komunikácii. Inscenuje situácie vplývajúce na aktivity tvorcov, zvyrazňuje nezastupiteľnú rolu osobností, ktoré zveľaďovali a v horších časoch animovali prekladateľský život (L. Feldek, D. Pavlyčko, E. Galajda, J. Andruchiv a iní).

³ Tomuto problému sme venovali niekoľko príspevkov vo vedeckých zborníkoch, pozri aj príslušné časti: [31], alebo [6: 31–32].

Hodnoteniu súčasných slovensko-ukrajinských vzťahov v oblasti histórie, kultúry, literatúry, vedy a vzdelávania sa venujú M. Nevrlý a M. Roman v štúdiu *Slovenská ukrajinstika v rokoch 2000–2005*, ktorá vyšla v kamennom literárno-umeleckom a publicistickom časopise Spolku ukrajinských spisovateľov na Slovensku *Dukla* [19]. Aj keď si autori v širokom zábere všimajú ich historické, sociologické a geopolitické pozadie, zdôrazňujú váhu slovenskej ukrajistiky, viac ako polstoročie tvoriacej – okrem vedeckej, odbornovo-populárnej, študijnej a metodologickej spisby – nenahraditeľný prvok komunikácie medzi našimi národmi. Dopĺňame, že na oboch stranách hranice je neprehliadnuteľný medzinárodný dosah diela Mikuláša Mušinku, karpatické bádanie Heleny Rudlovčákovej a Lubice Babotovej, literárne a kultúrno-spoločenské iniciatívy Mikuláša Nevrlého, Michala Molnára a Michala Romana, publicistika Juraja Baču, literárna tvorba a inštitucionálne aktivity Ivana Jackanina, etnografický výskum a múzejnícka angažovanosť Miroslava Sopoligu, vzdelávacia misia prešovskej katedry ukrajistiky, bansko-bystrická škola romantizmu Sergeja Makaru a Andreja Červeňáka a podobne.

K uvedenej dvojici prác môžeme priradiť monografiu J. Džoganíka *Epické impresie* (2006), kde si autor okrem vývinových aspektov a hodnotovej orientácie súčasnej ukrajinskej prózy na Slovensku všima kontinuitu s veľkou ukrajinskou literatúrou a záslužnú prácu osobností (R. Lubkivskij, D. Pavlyčko, D. Fedaka, T. Lichtejová) pri jej popularizácii. Presvedča nás faktom, že na začiatku deväťdesiatych rokov 20. storočia prišli zo slovenskej i ukrajinskej strany povzbudivé činy v podobe výberov krátkej prózy. V Slovenskom spisovateli vyšla antológia Juraja Andričika s príznačným názvom *Korene* (1990), v tom istom čase sa objavilo spoločné prešovsko-užhorodské vydanie *Karpatská dúha* (1990) a do tretice aj kyjevské *Karpatské očarenie* (1990) za spoluúčasti F. Kováča a M. Romana⁴. Všetky sú vyzbrojené prenikavým sprievodným slovom zvonku (J. Andričík, O. Myšanyč, D. Pavlyčko), ktoré je exkluzívnym doplnením kritických úvah domácich, teda prešovských autorov. Tento zásah zvonku je mimoriadne vhodný a žiaduci, lebo vari najväčším problémom výskumu súčasnej ukrajinskej prózy (a nielen jej) na Slovensku je nedôrazná prezentácia kritických postojov mimo vlastného literárneho a kultúrneho prostredia. Nejde o akúsi “vnútornú” literárnu záležitosť, ukrajinská literatúra na severovýchodnom Slovensku nepochybniteľne zasahuje do oboch národných duchovných priestorov. Sledovanie jej smerovania a sprítomňovanie jej výsledkov má byť kontinuálne, spôsobom alebo paralelou, ktorú formuluje Michal Roman [24], korešpondujúc s našimi predchádzajúcimi slovami:

“У 80-х роках підвищився інтерес до прямицької української літератури і на Україні. З'явилися аналітичні та й інформативні статті в журналах, таких як “Вітчизна”, “Жовтень”, “Прапор”, “Київ”, “Слово і час”, та уривки творів окремих авторів. Навіть вийшли самостійні збірники “Відкритий дім” (Ужгород, 1982) і “Карпатська замана”. Збірник творів українських письменників Чехословаччини (К., 1990. 384 с.). Коли перший збірник складався лише з поетичних творів, то у другий увійшли твори 36 авторів – поетів і прозаїків, в тому числі й твори І. Яцканина з ґрунтовною передмовою поета та великого шанувальника художнього слова наших авторів Д. Павличка.”

S pozitívnym výsledkom prišla aj ukrajinská literárna veda v podobe publikácie Romana Kucharuka *Prešovská vetva ukrajinskej prózy* (2003), v ktorej autor analyzuje tvorbu Evy Bissovej, Štefana Hanuščina, Vasil'a Daceja a Ivana Jackanina, teda prozaikov, ktorí sa od 80. rokov minulého storočia najvýraznejšie presadili v uvedenom druhu tvorby [10]. Desaťročie predtým vyšla na Ukrajine z pera M. Pojdovej monografia venovaná tvorbe najstaršieho ukrajinského prozaika žijúceho na Slovensku Michala Šmajdu pod názvom *Z národného koreňa. Literárny portrét Michala Šmajdu* (1995). Záslužnú prácu pri popularizácii literatúry

⁴ Pre úplnosť treba dodať, že už predtým pripravil J. Andričík antológiu drobnej ukrajinskej prózy autorov žijúcich v Československu *Pod spoločným nebom* (Košice 1979). V českom preklade vyšiel výber z poézie a prózy ukrajinských spisovateľov východného Slovenska od roku 1945 *Ráno pod Karpatami* (Praha 1983).

Rusínov-Ukrajincov na Ukrajine a pri preklade slovenskej poézie robí Dmytro Fedaka početnými štúdiami a úvodným slovom (doslovom) k literárnym vydaniám. Z mladších autorov je v danom smere najaktívnejšia T. Lichtejová, ktorá svoju pozornosť sústreďuje na staršie vývinové obdobia, prípadne na súčasnú literárnokritickú prax⁵. A tým sa výpočet rozsiahlejších odborných prác uzatvára.

Venujme sa však tej súčasťi slovensko-ukrajinských literárnych vzťahov, ktorá je najpresnejším meradlom ich úrovne – umeleckému prekladu ako intertextovému prenosu duchovných hodnôt a kvalít jedného národa do národa druhého. Nezaújmajú nás ani tak problémy adekvátnosti umelecko-estetického ustrojenia nového textu, spôsob prekonávania jazykovej bariéry (tá totiž u väčšiny prekladateľov neexistuje), informatívnej ekvivalentnosti či komunikačnej totožnosti, ale skôr nám ide o intenzitu a dynamiku samotného procesu. Jeho charakteristika v ostatných rokoch je nejednoznačná. Napríklad Juraj Kundera [9] v roku 2002 síce optimisticky tvrdil, že “za posledné desaťročie minulého a prvé roky nášho storočia sa na Slovensku značne rozšírili ukrajinsko-slovenské a slovensko-ukrajinské preklady oficiálnych dokumentov, v prvom rade textov zmlúv, dohôd, kontraktov, rodných, sobášnych krstných a úmrtných listov, rozvodových rozsudkov, potvrdení o vzdelaní, diplomov, pracovných knižiek, potvrdení o absolvovaní základnej vojenskej služby a ukončení, resp. prerušení štúdia, potvrdení o nezamestnanosti, o priznaní invalidného dôchodku, o mzde, o vyradení zo sovietskeho štátneho zväzku, o kúpe auta alebo iného tovaru a podobne,” ale pri pohľade na knižnú produkciu sa jeho optimizmus rýchlo stráca, keď dodáva, že “po roku 1989 sme sa zmožili len na tri knihy prekladu umeleckej a jednu knihu vedecko-populárnej literatúry.” Dodávame, že ich prekladateľom bol Vitalij Konopelec⁶. V troch prípadoch išlo o poéziu (Milan Rúfus, Ivan Krasko a Ján Smrek) a v ostatnom o historickú esejistiku (Ivan Hudec) [26, 8, 27, 5].

Na problémy v oblasti prekladu ukazuje aj I. Jackanin, ktorý v *Dialógoch literatúr* najprv nostalgicky spomína ilúzie a očakávania, že medzi Ukrajinou a Slovenskom po nadobudnutí ich samostatnosti nebudú žiadne prekážky, aby vzájomné literárne vzťahy prešli do novej etapy rozvoja. Realita je preň veľkým rozčarováním: “Прирва, яка останнім часом виникла у словацько-українських літературних взаєминах, поглиблюється. Навіть поява деяких випадкових видань не змінює цієї реалії” [18: 44].

Rovnako vyhranenú pozíciu má aj ukrajinská poetka a prekladateľka Tetiana Lichtejová, ktorá veľmi presne pomenúva situáciu na druhej strane spoločnej hranice: “Не секрет, що якісних перекладачів художніх творів дуже мало. Далеко не кожному доброму фахівцеві й теоретику переклад дається на практиці. Талант, інтуїція, вроджене мовне чуття – ось, що, крім знань, потрібно для досягнення успіху в роботі. Крім того, раніше переклад заохочувався (держзамовлення, гонорари, премії). Зараз художній переклад – скоріше чисте особисте зацікавлення, власна ініціатива, ентузіазм, а ще – наполегливий пошук спонсорів. Останнім солідним виданням словацької літератури в Україні стала “Антологія словацької поезії ХХ століття”, упорядкована та перекладена Д. Павличком [20]: у той час Дмитро Васильович був послом України в Словаччині.” [13: 153].

Odlíšný, nie natoľko kategorický názor vyslovuje E. Galajda vo svojom priestorovo nerozsiahlom, ale hodnotiacom presnom bibliografickom prehľade *Slovenská poézia a próza v preklade na stránkach časopisu Dukla v rokoch 1990–2002*. Vyhnúc sa povinným poznámkam o význame umeleckého prekladu pre vzájomné obohacovanie sa duchovnej kultúry národov konštatuje, že “za весь вказаний вище період на сторінках журналу були надруковані переклади із словацької мови на українську двісті тридцять шість віршів, з чеської – шістнадцять, російської – п’ять, польської – двадцять один вірш, грузин-

⁵ Pozri napr.: [16, 14, 15, 22].

⁶ J. Kundera však nespomína, že V. Konopelec preložil aj verše Jozefa Leikerta: [11].

ської – dva ta svĳtovej poezii – p'ять vĳrųiv. Художню прозу словацьких прозаїків було представлено п'ятнадцятьома авторами у перекладі на українську мову” [4].

Činy prekladateľov hodnotí vysoko pozitívne, vzápätí však nedvojjmyselne hovorí, že ide o jednosmerné snaženie bez náznaku reciprocity: “З боку перекладачів був це почин достойний, і він чекав на адекватний жест з боку словацьких поетів-перекладачів та прозаїків, щоб розвіяти наші сумніви, що воно так і повинно бути, що малі мають прославляти великих, які дбають лише про свою велич та не мають часу й охоти звертати увагу на малих, бо діє тут якийсь генетичний процес взаємних нерівних відносин між чванливими, самовпевненими великими народами, що з погордою дивляться на менших, і меншими, які повинні бути прислужними та залежними, мовляв, вони не здібні нічого великого створити...”.

Z Galajdovho prehľadu vidno, že prekladatelia stavili na istotu, predstaviac tvorbu klasičkov (Ján Kollár, Pavol Országh-Hviezdoslav) a najreprezentatívnejších mien (Ivan Krasko, Ján Smrek, Miroslav Válek, Milan Rúfus), ale nevynechali ani ďalšie výrazné zjavy v slovenskom básnickom spektre (Ján Buzássy, Štefan Strážay, Jozef Mihalkovič, Vojtech Kondrôt, Miloslav Kováčik, Vlastimil Kovalčík, Daniel Hevier, Kamil Peteraj, Ján Zambor, Marta Podhradská a iní). “Dukliansky” preklad slovenskej poézie do ukrajinčiny je s výnimkou najagilnejšieho ukrajinského predstaviteľa Dmytra Pavlyčka plne v rukách ukrajinských autorov z východu Slovenska: Eliáša Galajdu, Sergeja Makaru (žije v Banskej Bystrici), Milana Bobáka, Vitalija Konopelca (kyjevský rodák) a Štefana Hostiňáka. Galajdova ostrá výčitka o veľkých a malých v prekladateľských vzťahoch má celkom iste svoje zjavné opodstatnenie...

Rovnaká situácia v prezentácii pôvodnej slovenskej tvorby na stránkach Dukly je v preklade prózy. Aj keď v nej možno napočítať šesťnásť pozícií, fakt, že jej pretavenie do ukrajinskokojazyčnej podoby urobil osamotený Ivan Jackanin, pridáva na záslužnosti činu prekladateľa. Ba čo viac, prejdúc sa po nasledujúcich ročníkoch časopisu, zistili sme jeho absolútnu dominanciu v preklade slovenskej (prevažne poviedkovej) prózy do ukrajinčiny. Je tu predstavená umelecká spisba toho najlepšieho, čo na Slovensku možno nájsť: od autorov, ktorých sa dlho nespelo publikovať (Dominik Tatarka, Ladislav Mňačko), cez najsilnejšiu generáciu šesťdesiatnikov až po mladších tvorcov (Ján Johánides, Pavel Vilikovský, Rudolf Sloboda, Anton Hykisch, Vincent Šíkula, Pavel Hruz, Peter Jaroš, Dušan Mitana, Milan Zelinka).

Ohromným potenciálom disponuje aj ukrajinská parita, v ktorej je – prirodzene, okrem iných autorov – zastúpená próza Pavla Zahrebelného, Hryhora Ťuťunnyka, Leonida Mosen-dza, Volodymyra Javorivského, Viktora Rybačuka, Jurija Tarnavského, Jurija Andruchovyča a – opäť v rovnakom výberovom zastúpení – poézia Dmytra Pavlyčka, Vasyľa Stusa, Anatolija Kačana, Vasyľa Herasymjuka, Ihora Rymaruka, Petra Osadčuka, Ihora Trača, Jurija Zavhorodného. Svoje stále miesto v Dukle má zakarpatská literatúra (Petro Skunc, Vasyľ Chodanyč, Chrystyna Keryta, Tetiana Kobaľ, Andrij Durunda a iní). Za ostatných desať rokov – minimálne štyridsať zvučných mien.

Snahou šéfredaktora Ivana Jackanina je ponúkať časopis ako tribúnu demokratických myšlienok reflektujúcich nielen svet kultúry, umenia a literatúry ale aj otázky širšieho spoločenského bytia na Slovensku a Ukrajine (Ivan Dziuba, Dmytro Pavlyčko, Juraj Bača, Mikuláš Mušinka, Mikuláš Nevrlý a iní). Informačnú hodnotu Dukly zvyšujú rubriky *Hej, kto si vo svete, ozvi sa!*, *Z rodu k rodu* (s prekladovou tvorbou) a v ukrajinskom prostredí prestížna “koncovka” *Ukrajina vydáva*, s desiatimi-dvadsiatimi anotačnými záznamami.

Povzdych J. Kundráta z roku 2002 nad úrovňou umeleckého prekladu zrejme nebol celkom na mieste, najmä pre pozabudnutie na prekladateľskú misiu Dukly. Máme na mysli intertextovú prácu Eliáša Galajdu, autora, ktorý píše aj pôvodnú ukrajinskú prózu a poéziu, je skúseným literárnym kritikom, znalcom európskeho literárneho kontextu, nehovoriac už o ruskej literatúre a jej zlatom veku – 19. storočí. Teda, už to akosi vzbudzuje rešpekt a nabáda k

zvedavosti, kto sa ocitol v jeho zornom uhle, s kým sa rozhodol porovnať svoje tvorivé schopnosti. Uvážená signifikácia so slovenskými autormi spôsobila ono známe zblíženie na prvý pohľad: básnik preložil do ukrajiny verše Juraja Andričika, Milana Richtera, Jána Zambora i ďalších, pričom výzvu autorov slovenského originálu prijal s patričným zanietením i dômyselnosťou. Využil jestvujúce archetypálne výrazové zázemie, ale majúc na zreteli známe Žukovského slová o konkurenčnosti prekladu a “nepoddajnosti” prekladateľa, odhodlal sa na vlastný pohyb v priestore básne, s právom na určenie miery sémantickej ekvivalentnosti a invenčnej obrazotvornosti svojho básnického produktu. Dovolíme si tvrdiť, že jeho snaženie vyznieva presvedčivo. Prekladateľ dostatočne verne transformuje do ukrajiny významové posolstvo aj výrazovú svojbytnosť slovenského originálu. Platí to rovnako pre prenos atmosféry každej lyriky, keď nielenže zachoval podstatu reflexívnej hĺbavosti pôvodiny, ale dokázal ju aj pretaviť do aktualizovaného odkazu ukrajinskému čitateľovi. Galajda percipienta jednoznačne presvedča, že jeho práca nebola samoúčelná, nešlo mu o “preklad pre preklad”, ale o priblíženie hodnôt súčasnej slovenskej poézie ukrajinskému literárnemu a kultúrnemu prostrediu. Aj preto mu bola udelená Cena Ivana Franka (každoročne ju udeľuje Asociácia organizácií spisovateľov Slovenska) za preklad za rok 2004.

Tú istú cenu si E. Galajda zopakoval aj o dva roky neskôr za preklad poézie Jozefa Leikerta pod názvom *Pominutelnosť* (2006), ktorá vyšla v kyjevskom vydavateľstve Veselka. Kniha obsahuje paralelne slovenský originál aj ukrajinské básnické pretlmočenie. Jeho autor veľmi dôsledne narába s jazykovými prostriedkami, zrozumiteľnými príjemcovi a zároveň blízkymi pôvodine. Výsledný text je adekvátny talentu a skúsenostiam prekladateľa.

Logickou syntézou Galajdovho snaženia je svojrázna autorská antológia súčasnej slovenskej poézie *Z vyhne času* (2007) so sto osemdesiatimi piatimi veršami dvadsiatich piatich básnikov, ktorá vyšla vďaka spoločnému úsiliu Vydavateľstva Zakarpat'ja, Spolku ukrajinských spisovateľov na Slovensku a prešovskému vydavateľstvu Nitech, s.r.o.

V miniatúrach klasiky sa ukrajinskému publiku predstavil prekladateľ Sergej Makara, povediac slovami N. Kiseľovej, v ukrajinskej poézii Slovenska výrazne lyrický a kultivovaný básnik s vlastným obrazným jazykom a bohatou paletou umeleckých prostriedkov. Ich názvy – *Posolstvo Mikuláša Kováča* (2006), *Kvety z vázy Jána Smreka, Andreja Plávku, Jána Kostru* (2006), *Slovo Laca Novomeského, Miroslava Válka, Milana Rúfusa* (2007), *Dôstojnosť slova Jaroslava Rezníka* (2007). Výrazný prekladateľský zdvih z uvedených rokov umocnil raritným vydaním vlastnej poézie *Lúč slova v štrnástich jazykoch* (2007) s kvalitným prekladom do slovenčiny od Jaroslava Rezníka, Juraja Andričika a Michala Chudu.

Cestu slovenskej poézie za ukrajinským čitateľom v 21. storočí začal odkrývať jedinečný znalec oboch literárnych procesov – ukrajinského a slovenského – Vitalij Konopelec. Po spomínaných knihách a po preklade Leikertovho *Súmraku* (Kyjev: Veselka, 2002) vyšla v roku 2003 jeho útlocitná antológia slovenskej ľúbostnej poézie *Ja som ťa veľmi miloval...* [29], pravda, zostavená a vydaná až po básnikovej predčasnej smrti Ivanom Jackaninom. To, že išlo naozaj o juvelírnu záležitosť, potvrdzujú aj zostavovateľove slová: “Творчий підхід перекладача Віталія Конопельця до першотвору зробив те, що він ніколи не був ні анонімним “робітником” у цій галузі, ні пішаком, як часто звикли називати перекладача, але достойним партнером поета, якого твори перекладав на українську мову... Перекладний твір – це завжди неабияка подія в українській літературі Словаччини, бо він ще раз підтверджує життєздатність цієї літератури. Сьогодні можемо сказати, що перекладацький потік в українській літературі Словаччини не зупинився. В цьому слід бачити й великий внесок перекладача Віталія Конопельця. Спасибі, Віталій!” [29: 93].

V tom istom roku predstavil svoj preklad poézie súčasného slovenského básnika Daniela Heviera aj Milan Bobák. Svoju knihu nazval identicky s originálom – *Uprostred pokušenia* (2003). V ukrajinskom priestore a v novom kmeňovom vydavateľstve Mystecka Linija zostal

na dlhšie, keď v roku 2004 tu vydal svoju pôvodnú zbierku básní *Pod siedmym nebom* s úvodným slovom zakarpatskej poetky Nadije Pančukovej a neskôr aj preklad poézie slovenského autora Karola Chmela *365 ročných období* (2006). Bobákovmu prekladu sú imanentné tie isté črty ako originálnej tvorbe (cielenosť výberu slovenského autora): rovnako ako motívický repertoár je široký aj tónový register veršov. Jeho rozmedzie je od tenzívnej výrazovej štruktúry po bezchybný rytmický tvar s nápaditou rýmovou variabilitou. To svedčí, že autor sa so slovom nezahráva, neberie ho na ľahkú váhu, ale s jemu vlastnou principiálnosťou a erudiáciou tvorí nové významy, nápadito podsúvajúce čitateľovi nekonečné priestory svojho imaginatívneho sveta. Tento postojový a tvorivý princíp je imanentne prítomný v každom type lyriky, ktorá je v jeho preklade prítomná.

Vlastné možnosti inojazyčnej interpretácie umeleckého textu na intímnej lyrike Olexandra Smyka overoval Jaroslav Džoganík, pracujúci skôr v oblasti odborného prekladu a tlmočenia. Smykova básnická zbierka *Dve telá... Dve duše* (2005) vyšla v slovenčine a ukrajinčine v prešovskom vydavateľstve CUPER a bola prezentovaná za osobnej účasti básnika [33]. Rozsiahlou prekladateľovou aktivitou je dvojjazyčný slovensko-ukrajinský zborník esejí a umenovedných príspevkov *Warhol Fest* (2006) [39].

Značné očakávania literárnej pospolitosti na Slovensku boli spojené s avizovaným prekladom poézie Petra Mid'anku, často spájaného s členstvom v prestížnom poetickom zoskupení BU-BA-BU. Rozvírenie ináč pokojnej slovensko-ukrajinskej prekladateľskej hladiny vzbudzovali najmä asocičné analógie s vydareným českým prekladom s nostalgicko-efemérnym názvom *Užhorodské kavárny* z dielne Tomáša Vašuta. Slovenský prekladateľ Patrik Orišek v knihe *Vôňa horcov* (2007) však potvrdil, že náročná poetologická štruktúracia Mid'ankovho básnického textu nie je rovnako poddajná každému. Parafrazujúc I. Jackanina, snaha za každú cenu podať všetky konštruktívne elementy originálu môže viesť k strate harmónie diela. Prekladateľ mal rovnako vnímať text aj podtext, energetiku slova, kultúrne podložie. Avšak na niektorých úrovniach slovenského vydania dochádza k oslabovaniu emočnej nasýtenosti originálu a k obmedzeniu asociácií ponúkaných čitateľovi [30].

Ojedinelý čin v preklade ukrajinskej románovej spisby vykonal Valerij Kupka, ponúknuč čitateľskej obci na Slovensku kultovú prózu majstra sebaignorácie a sebaironizácie Jurija Andruchovyča *Rekreácie* (2003). Vďaka vyzretosti prekladateľovho talentu preložený text vierohodne zachytáva všetky záchvevy, pnutia, napätia mystických siločiar originálu, Andruchovyčovu jazykovú a štylistickú virtuozitu, úžas a údiv vzbudzujúcu alegorickosť, fantazijnú hravosť. Slovenský čitateľ bažiaci po poznaní autora, o ktorom by bolo možné diskutovať, či je známejší doma alebo v Nemecku, resp. Poľsku, tak v predstihu nebol odkázaný na český preklad Tomáša Vašuta *Rekreace aneb Slavnosti Vzkříšeného Ducha* (2006).

Ak chceme byť v opise prekladovej tvorby v rámci slovensko-ukrajinských literárnych vzťahov v dosiahnuteľnej miere komplexní, nemôžeme obísť tie činy, ktoré boli urobené na Ukrajine. Tu vari najbližšie k pravde má T. Lichtejová, častá účastníčka Letnej školy prekladu v Budmericiach, keď hovorí o absencii prekladateľských talentov, o procese ako prejave osobného záujmu, vlastnej iniciatívy a entuziazmu. V súčasnosti sa pojem slovenská prekladová tvorba na Ukrajine najčastejšie spája s menami D. Pavlyčko, R. Lubkivskij, D. Andruchiv a T. Lichtejová (Kobaľová).

V knižných tituloch T. Lichtejovej *Zamatová noc* (1995) a *Smaragdový ostrov lásky* (1996) sa popri vlastnej tvorbe po ukrajinsky predstavili slovenskí básnici Marián Milčák, Michal Otčenáš, Jozef Tatár, Hana Valcerová-Bacigálová a iní. V ostatnom čase tvorba tejto zakarpatskej poetky vyšla dvojjazyčne pod názvom *Rozmarínové sny* (2008) v tvorivej interpretácii Juraja Andričika (má za sebou preklad takých autorov ako Lina Kostenková, M. Ryľskij, A. Malyško, V. Stefanyk, O. Hončar, I. Čendej a i.). Jej zásluhou sa na Katedre slovenskej filológie UŽNU od roku 2001 realizuje projekt zameraný na publikáciu študentských

prekladov z ukrajínčiny do slovenčiny a naopak. V doterajších siedmich vydaniach útleho zborníka sa objavil úctyhodný počet 27 ukrajinských (zakarpatských) a 12 slovenských spisovateľov. Charakter čisto študentských pokusov prekonáva miestami úspešná tvorivá produkcia dávajúca prísľub do budúcnosti a podnecujúca záujem o projekt zo širšieho literárneho prostredia. Impulzy vzájomného poznávania a zblížovania vychádzajú najmä zo šiesteho čísla, v ktorom je uverejnený preklad štyroch listov slovenského spisovateľa, publicistu a kultúrneho činiteľa z čias štúrovej generácie Bohuša Nosáka-Nezabudova z jeho cyklu *Listy z neznámej zeme k L...* (teda k Ludovítovi Štúrovi).

Značné oživenie nastáva v práci vydavateľstiev. Popri prešovskom CUPEROVI dynamizujú svoju činnosť zakarpatská Mystecka Linija, Lira, TIMPANI a kyjevska Veselka. Najaktívnejšia z nich Mystecka Linija vydala v ostatnom čase monografiu Jaroslava Džoganíka *Epické impresie* (2006), *Vybrané dielo* (2008, publicistika a literárna veda) Juraja Baču, spoločensky angažované publikácie Jozefa Sirku *Aktuálne!* (2007) a *Aktuálne-2* (2008). V TIMPANI vyšiel reprezentatívny výber z diela jedného z najlepších ukrajinských básnikov žijúcich mimo Ukrajiny, Svidničana Štefana Hostiňáka pod názvom *Z dejín sebaobrany* (2007). Kyjevske vydavateľstvo Fakt vydalo výber z poviedkovej tvorby prešovskej autorky (v závere života žijúcej v Prahe) Evy Bissovej *Útek pred minotaurom* (2007).

Osobitnú pozornosť si zaslúži práca Vydavateľstva Zakarpat'ťa ústiaca do vydania antológie ukrajinskej literatúry na Slovensku *Pod modrými Beskydami* (2006) [21]. Pričinili sa o to Ivan Jackanin a Dmytro Fedaka, hlboký a v súčasnosti najväčší znalec tejto vetvy ukrajinského krásneho písomníctva. Je to najkomplexnejšie vydanie predstavujúce čitateľovi literárne zisky v poézii a krátkej próze Rusínov-Ukrajincov severovýchodného Slovenska za celé 20. storočie. V časovej reflexii tu možno vidieť defilé štyridsiatich piatich autorov (niektorí sa objavujú dvojdomo v poézii aj próze), ktorí naplňujú ambície vydania čo do reprezentatívnosti publikácie a komplexnosti obsiahnutia umeleckej produkcie.

Dôležitou oblasťou vzájomných literárnych kontaktov sú pravidelné medzinárodné konferencie *Slovensko-ukrajinské (Ukrajinsko-slovenské) vzťahy v oblasti jazyka, literatúry, histórie a kultúry*, ktoré sa od roku 1998 striedavo konajú v Prešove a Užhorode (nateraz posledná bola v roku 2006 na pôde Múzea ukrajinskej kultúry – Slovenského národného múzea vo Svidníku). Príspevky účastníkov z viacerých európskych krajín sú uverejňované vo vedeckých zborníkoch⁷, predovšetkým v užhorodskom odbornom vydaní Katedry slovenskej filológie UŽNU *Studia Slovakistica* [28]. Svojím hlboko erudovaným vkladom tieto podujatia a vydania pravidelne obohacujú ľvovskí slavisti.

Sumarizujúc výsledky možno s istotou tvrdiť, že súčasné slovensko-ukrajinské vzťahy majú ďaleko širší záber než len tri-štyri umelecké preklady. Ich ťažisko leží v užhorodsko-prešovskom priestore (kultúrnom, vzdelávacom, vedeckom aj inom), čo je vzhľadom na geografickú blízkosť a etnickú spriaznenosť prirodzené. Naďalej cítiť územne odôvodniteľnú, ale záujmovovo indiferentnú pozíciu národných centier. Snahu o priamy ťah na bránu na poli prekladu prejavujú najmä prešovskí autori sprístupňujúci čitateľskej verejnosti na Ukrajine slovenskú poéziu. Pozíciu v opačnom garde, teda v záujme slovenských básnikov o preklad ukrajinskej tvorby, možno hodnotiť ako inertnú. Konkrétne činy na oboch stranách sú najčastejšie produktom oduševnených nadšencov. Stále platí, že ak nie k dokonalosti, tak aspoň k primeranej spokojnosti máme ešte veľmi ďaleko.

1. *Бабота Л.* Закарпатоукраїнська проза другої половини ХІХ століття. Пряшів, 1994.

2. *Бача Ю.* Вибрані твори. Ужгород: Мистецька лінія, 2008.

3. *Бача Ю.* З історії української літератури Закарпаття та Чехо-Словаччини. Пряшів, 1998.

⁷ Blížšie odporúčame nahliadnúť do: [35, 7, 37, 38, 34, 40].

4. *Галайда І.* Словацька поезія і проза у перекладах на сторінках журналу “Дукля” за 1990–2002 рр. // Дукля. 2002. № 4. С. 68–70.
5. *Гудец І.* Легенди й міфи старих слов’ян / Пер. зі словац. *В. Конопелець.* Пряшів, 1996.
6. *Джоганік Я.* Епічні імпресії. Ужгород: Мистецька лінія, 2006.
7. *SARPATICA–KARPATIKA.* Вип. 17: Українсько-словацькі взаємини в галузі історії, літератури та мови. Ужгород, 2002.
8. *Краско І.* Чорна свічка / Пер. зі словац. *В. Конопелець.* Пряшів, 1995.
9. *Кундрат Ю.* Сучасний стан українського перекладу в Словаччині // Дукля. 2002. № 3. С. 27–35.
10. *Кухарук Р.* Пряшівська гілка української прози. К., 2003.
11. *Лайкерт Й.* Вечоріння. К.: Веселка, 2002.
12. Літературна енциклопедія: У 2 т. / Укл. *Ю. І. Ковалів.* Т. 2. К.: Видавничий центр “Академія”, 2007.
13. *Ліхтей Т.* Місце спецкурсу “Проблеми художнього перекладу із близькоспоріднених мов” у циклі дисциплін з питань перекладу // *Studia Slavakistica.* Вип. 2. Перспективи розвитку словакістики в Україні. Ужгород, 2003. С. 153–161.
14. *Ліхтей Т. В.* Мова українських перекладів І. Мацинського: Автореф. дис. ... канд. філол. наук. Ужгород, 2002.
15. *Ліхтей Т. В.* Науковий доробок українських літературознавців Пряшівщини (90-ті роки ХХ ст.) // *Studia Slavakistica.* Вип. 1. Паростки української словакістики. Ужгород, 2001. С. 79–88.
16. *Ліхтей Т.* Штурівська генерація романтиків і українська література. Ужгород, 2003.
17. *Мольнар М.* Зустрічі культур. Братислава, 1980.
18. *Мольнар М.* Тарас Шевченко у чехів та словаків. Пряшів, 1961.
19. *Неврлий М., Роман М.* Словацька україністика в 2000–2005 рр. // Дукля. 2006. № 2. С. 33–39.
20. *Павличко Д.* Антологія словацької поезії ХХ століття. К.: Основи, 1997.
21. Під синіми Бескидами. Антологія поезії та малої прози українських письменників Словаччини / Упор. *Д. М. Федака, І. Ю. Яцканин;* Ужгород: ВАТ “Вид-во Закарпаття”, 2006.
22. *Пойда М.* З народного кореня. Літературний портрет Михайла Шмайди. Ужгород, 1995.
23. *Роман М.* Література і час. Пряшів, 1986.
24. *Роман М.* Художня проза Івана Яцканина // Дукля. 2000. № 3. С. 46–60.
25. *Рудловчак О.* Біля джерел сучасності. Пряшів, 1981.
26. *Руфус М.* Вибрані твори / Пер. зі словац. *В. Конопелець.* Пряшів, 1991.
27. *Смрек Я.* Із золотої фантазії / Пер. зі словац. *В. Конопелець.* Пряшів, 1996.
28. *Studia Slavakistica.* 7. Віртуальний інститут словакістики. Ужгород, 2007. С. 196–202.
29. Я тебе дуже любив. Антологія словацької любовної поезії / Пер. Віталій Конопелець. Пряшів, 2003.
30. *Яцканин І.* Діалог літератур. Пряшів, 2008.
31. *Džoganík J.* Ukrajinská literatúra na Slovensku v portrétoch. Užhorod, 2002.
32. *Kiselo'ová Natália.* Slavacka-belaruska-ukrajinskija litaraturnyja kantakty (Slovensko-bielorusko-ukrajinské literárne kontakty) // *Cestou vzájomnosti. Zborník materiálů z medzinárodnej vedeckej konferencie Slovensko-ukrajinské vzťahy a súvislosti,* konanej v dňoch 24.–25. októbra 2003 v Banskej Bystrici. Banská Bystrica, 2003. S. 84–91.
33. *Smyk O.* Dve telá... Dve duše. Zbierka veršov intímnej lyriky. Z ukrajinských originálov do slovenčiny preložil *J. Džoganík.* Prešov: CUPER, 2005.
34. Slovensko-ukrajinské vzťahy v oblasti jazyka, literatúry, histórie a kultúry. Zborník materiálů z medzinárodnej vedeckej konferencie, ktorá sa konala 12.–13. septembra 2002 v Prešove. Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity, 2003.
35. Slovensko-ukrajinské vzťahy v oblasti národnostných menšín. Zborník materiálů z medzinárodnej vedeckej konferencie *K otázkam jazyka, vzdelávania a kultúry ukrajinskej národnostnej menšiny žijúcej na Slovensku a slovenskej národnostnej menšiny na Ukrajine.* (Prešov 28.–29. december 1998). Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity, 1999.
36. *Slovník ruských, ukrajinských a běloruských spisovatelů.* Praha: Libri, 2001.
37. *Studia slavakistica* 4. Ukrajinsko-slovacki dialohy. Movoznavstvo. Užhorod: Mystecka linija, 2004.
38. *Studia slavakistica* 5. Ukrajinsko-slovacki dialohy. Literaturoznavstvo. Istorija. Užhorod: Mystecka linija, 2005.

39. Warhol fest. Muzeoedukológia ako reflexia prístupov k zvládaniu dôsledkov celoeurópskych zmien v múzeách a galériách. Preklady do ukrajinského jazyka *J. Džoganík*. Medzilaborce, 2006.

40. Vedecký zborník Múzea ukrajinskej kultúry vo Svidníku. Zv. 24. Slovensko-ukrajinské vzťahy v oblasti histórie, kultúry, jazyka a literatúry. Materiály medzinárodnej vedeckej konferencie Svidník, 23.–24. júna 2006. Svidník: Múzeum ukrajinskej kultúry vo Svidníku, 2007.

SLOVAK-UKRAINIAN LITERATURE CONNECTIONS AT THE TURN OF THE CENTURY

Yaroslav DZHOGANIK, Svitlana PAKHOMOVA

*The Uzhgorod national university,
Department of Slovakian Philology,
Universytetska st., 14, 88000 Uzhhorod, Ukraine
tel. (0038 0312) 64 37 45,
e-mail: jdzoganik@gmail.com; sveta.pakhomova@gmail.com*

The article is devoted to development of Slovak and Ukrainian relationships in literature in late 19th and early 20th century. It provides assessment for translation activity of fiction, analyzes work of publishing houses, and gives an overview of international scientific conferences and publications. Authors focus on examination of specific achievements primarily associated with Preshov and Uzhhorod cultural environment.

Key words: Slovak and Ukrainian relationships in literature, literary translation, late 19th and early 20th century, Ukrainian literature of Slovakia.

СЛОВАЦКО-УКРАИНСКИЕ ЛИТЕРАТУРНЫЕ СВЯЗИ НА РУБЕЖЕ СТОЛЕТИЙ

Ярослав ДЖОГАНИК, Свитлана ПАХОМОВА

*Ужгородский национальный университет,
кафедра словацкой филологии,
ул. Университетская, 14, 88000 Ужгород, Украина
тел. (0038 0312) 64 37 45,
e-mail: jdzoganik@gmail.com; sveta.pakhomova@gmail.com*

Статья посвящена развитию словацко-украинских литературных взаимоотношений на стыке XX-XXI вв. В ней дана оценка состояния переводческой деятельности в сфере художественной литературы, проанализирована работа издательств, сделан обзор международных научных конференций и научных изданий. Внимание авторов сосредоточено на анализе конкретных достижений, касающихся прежде всего пряшевско-ужгородской культурной среды.

Ключевые слова: словацко-украинские литературные взаимоотношения, художественный перевод, XX-XXI века, украинская литература в Словакии.

Стаття надійшла до редколегії: 26.10.2008

Прийнята до друку: 25.12.2008